

Arc de Sant Martí

(ALDC, III, 678. *L'arc de Sant Martí*)

L'arc de Sant Martí coneix en les llengües europees varietat de noms d'origen pagà (veg. Rohlf, 1966; Alinei, 1983), dels quals en la nostra llengua resta *Iris* (< llat. IRIS < gr. IRIS, -IDOS), missatgera dels déus, la dels peus lleugers, encarregada del tràfic entre el cel i la terra, representada amb un xal de set colors, que és l'origen de *arco iris*, manlleu al cast., convivint a voltes amb *arc de Sant Martí* (25, 67, 117), amb les var. *arco iri* 167, *arco eris* 138, *arca lliris* 18. Aquest significat manca de tradició en català, on la fase pagana no ha deixat resultats: el seu lloc el van ocupar *arc de Sant Martí*, present ja en el *Libre dels feits*, de Jaume I ("un arch blau e vermeyl que'n dien de Sant Martí"), que presenta var. curioses (*as de Sant Martí* 22, 31, 37, 51, per l'alternança de [z] + cons. sonora > [r] + cons. sonora (com *fantasma* > *fantarma*), esdevingut per homonimització *ase de Sant Martí* 43, 50 i *Ilaç de Sant Martí* 27) i que ha arribat al murcià *arco de San Martín*; la var. dim. lexicalitzada, *arquet de Sant Martí*, pròpia del ross., és tributària de l'oc., però la de 123, convivint amb *arc de Sant Martí*, resulta d'una tendència del val. a formar dim.; el mateix nucli apareix sol (*l'arc* 130, 142, 153, 163, 166, 187, 190; *l'arco* 108) o amb altres determinants (*arc de Sant Joan*, *arco de Sant Joan* 89, 93, 99, 102, 106 (o *arco san* [χ]uan 100), usat en un manuscrit del *Libre*

dels feits de Jaume I, var. femenina *arca de Sant Joan* 90, afí a l'arag. *arco de San Juan*; *arco de Sant Pedre* 106, que és més petit; *arc al cel* 85 pres del sard *arku e kelu*), o amb nucli diferent (*pont de Sant Martí*; *ratlla de Sant Martí* 146, var. *ralla de Sant Martí* –ra[χ]a té més ocurrences que ra[χχ]a–, *raia de Sant Martí* 84, 183, *rall de Sant Martí* 185 i *sol de Sant Martí* 77).

Altres mots designen solament mig arc: *coll de cabra* 76 i *verderol* 131.

Geogràficament notem un predomini de *arc de Sant Martí* (Balears, Principat i punts del val., dialecte on *arco iris* s'hi hauria superposat, així com a *ratlla de Sant Martí*), petites àrees de *ratlla de Sant Martí* pel cat. sept. de transició, i una faixa de *arc de Sant Joan*, a la Franja, de probable influència aragonesa.

L'observació de l'arc de Sant Martí per part del poble ha generat una abundant fraseologia en relació al presagi de pluja: plourà si aquell surt al matí, farà bo si surt a la tarda (3, 34, 44, 81, 95, 110, 113, 117, 164, 177, 179; "l'arc de Sant Martí al matí, la pluja ja és aquí; l'arc de Sant Martí a la tarda, la pluja està acabada" 117).

Són mots normatius *arc de Sant Martí*, *arc iris* i *arc del cel* (aquest, no registrat en les enquestes), des del DG₁, 1932.

